

# Storgruvetorpet, Pershyttan

Gamla Pershyttan 3:67, Nora socken och kommun, Västmanland

## Restaureringsarbeten 2009



Anna Rodin

Örebro läns museum  
Rapport 2010:16

# Innehållsförteckning

<b>Inledning</b>	<b>3</b>
Översiktlig beskrivning	3
Administrativa uppgifter	4
<b>Byggnadsbeskrivning</b>	<b>5</b>
Storgruvetorpet, Gamla Pershyttan 3:67	5
Före åtgärd	5
Utförda åtgärder	6
Övrigt	7
<b>Bilddokumentation</b>	<b>8</b>
Fotoprotokoll	8
Bilder före åtgärder	10
Bilder under arbetets gång	13
Bilder efter åtgärder	15

# Inledning

## Översiktlig beskrivning

Storgruvetorpet utgör en av de bäst bevarade arbetarbostäderna i kulturresevatet Pershyttans bergsmansby. Torpet fyller en viktig funktion för förståelsen av byns olika bostadsförhållanden och innehar, som en del i den ovanligt väl bevarade helhetsmiljön i Pershyttans bergsmansby, ett stort kulturhistoriskt värde.

Under våren 2009 inleddes överläggningar mellan Bergs- och järnvägshistoriskt centrum (BJC), Kommunala vuxenutbildningen i Nora och Länsstyrelsen i Örebro län om förutsättningar för restaurering av Storgruvetorpet. En överenskommelse träffades om att restaureringen skulle genomföras inom ramen för Vuxenutbildningens byggnadsvårdsutbildning samt att Länsstyrelsen skulle bevilja BJC bidrag till kostnader för material samt externt anlitad arbetskraft. Vidare fastslogs att Örebro läns museum skulle stå för antikvarisk medverkan genom bebyggelseantikvarie Charlotte Gustafsson. Bygglédare och lärare för vuxenutbildningen var Roger Carlsson.

Det som åtgärdades på byggnaden var bl a lagning av köksgolv och mellanvägg, illagning med nytt virke i yttervägg samt borttagning av rötskadat virke (innertak, takbjälke mm) och vindsisolering.

Vid slutbesiktningen 2009-12-09 deltog Jonas Jansson från Länsstyrelsen i Örebro län, Roger Carlsson från Vuxenutbildningen i Nora samt Charlotte Gustafsson och Charlotta Hagberg från Örebro läns museum. Vid slutbesiktning kunde konstateras att arbetet till stora delar var utfört men att en del arbete återstod att utföra vilket skall åtgärdas i samband med fortsatta restaureringsarbeten på Storgruvetorpet. Färdigställt arbete godkändes vid slutbesiktningen då det utförts efter lämnade anvisningar samt enligt Länsstyrelsens beslut.

## Administrativa uppgifter

Fastighetsbeteckning:	Gamla Pershyttan 3:67
Fastighetsägare:	Stiftelsen Nora järnvägsmuseum och veteranjärnväg (NJOV)
Förvaltare/bidragmottagare:	Bergs- och järnvägshistoriskt centrum (BJC) genom Henrik Sannerstedt
Bidrag:	ca 58% av den beräknade totalkostnaden, dock maximalt 43 000 kronor
Byggentreprenör:	Kommunala Vuxenutbildningens byggnadsvårdsutbildning, Nora
Antikvarisk medverkan:	Charlotte Gustafsson, Örebro läns museum
Rapportsammanställare:	Anna Rodin, Örebro läns museum
Utförandeperiod:	Hösten 2009
Antikvarisk kontroll:	2009-09-15 2009-11-06
Slutbesiktning:	2009-12-08
Diarienummer:	2009.220.199
Registrerade bilder:	OLM_2009_60_1-49 Charlotte Gustafsson, Örebro läns museum Roger Carlsson, Kommunala Vuxenutbildningens byggnadsvårdsutbildning i Nora

# Byggnadsbeskrivning

## Storgruvetorpet, Gamla Pershyttan 3:67

Storgruvetorpet utgjorde ursprungligen gruvarbetarbostad. Torpet finns markerat på en karta över området från 1828, dock som en mindre byggnad och med takåsen vinkelrätt i förhållande till dagens. På en karta från 1898 är torpet markerat på samma sätt som dess nuvarande placering.

Byggnaden utgörs av en enkelstuga där den västra delen är uppförd i sten samt putsad. Östra delen har liggande timmerstomme, klädd med stående locklistpanel. Sadeltaket är täckt med enkupigt lertegel.

Under år 2005 utfördes restaureringsarbeten på Storgruvetorpet (Se rapport ÖLM 2005:14). En del av de arbeten som då påbörjades återupptogs i samband med 2009 års restaurering.

## Före åtgärd

### **Innertak och bjälklag**

I innertaket i rummet hade ett stort hål tagits upp där ett gammalt svampangrepp varit som mest omfattande. Angreppet hade även skadat en takbjälke. Innertakets isolering mot vinden bestod av jordmassor och det fanns en misstanke om att isoleringsmaterialet även kunde bestå av kalk vilket i sig kunde ha bidragit till svampangreppen. En utredning för att fastställa om det rörde sig om hussvamp samt om angreppet krävde saneringsåtgärder var därför i behov av att utföras.

Såväl delar av takpanelen som den bärande takbjälken behövde bytas ut.

### **Vägg**

Del av södra ytterväggen i byggnadens timrade del hade tidigare varit angripen av myror. Det skadade virket var borttaget och stommen hade på insidan förstärkts med regler istället för att ha illagats med nytt timmer. Golvbrädorna i anslutning till skadorna hade också avlägsnats. Detta arbete utfördes i samband med 2005 års restaureringsarbeten. De två golvbjälkarna som skadats i samband med angreppet var i behov av att lagas och den del av väggen som fortfarande låg öppen var vidare i behov av att kläs in.

Norra timmerväggen behövde vidare friläggas för att undersöka spridning av rötskador.

### **Golv i köket**

I den murade delen, köket, utgörs golvet av en mullbänk innebärande att bjälklaget ligger direkt i jorden. Golvplanken var sedan tidigare borttagna pga rötskada och fyllningen i den oluftade grunden var utgrävd. Detta gjordes i samband med restaureringen 2005, i syfte att

motverka de fuktproblem som då uppdagades. En kork- eller plastmatta som då låg i köket avlägsnades även den i samband med dessa åtgärder. Vid besiktning inför förestående åtgärder konstaterades att delar av bjälklaget uppvisade rötskador i behov av åtgärd. Nya golvplankor var också i behov av att tas fram samt av att läggas in. Mullbänken var också i behov av ny fyllning.

### **Mellanvägg**

Mellanväggen uppvisade svåra rötskador på stående och liggande stomme och var därför i behov av att åtgärdas liksom en rötskadad takås vilken löpte genom mellanväggen.

## Utförda åtgärder

### **Innertak och bjälklag**

Analys av svampangripna delar visade att virket var angripet av Källarsvamp (*Coniophora puteana*). Enligt anvisning från Anticimex behövdes det angripna virket avlägsnas med en säkerhetszon på 10 till 20 cm. Då svampen gärna etablerar sig i trä nära murverk eller annat kalkhaltigt material avlägsnades vindsisoleringen med en slamsug. Orsaken var att fyllningsmaterialet ovan rummet bestod av jord och kalk och troligen ingick kalk även i sågspånsfyllningen ovan köket.

Den rötskadade innertakspanelen ovan rummet avlägsnades liksom den rötskadade takbjälken.

### **Vägg**

I rummet frilades den rötskadade timmerväggen mot norr, vilket visade att väggarna varit lerklinade. Några tapetbitar sparades. Rötskadade stockar avlägsnades. Norra ytterväggen kompletterades sedan med nytt timmer. Delar av panelen som avlägsnades i samband med åtgärden gick sönder. Under panelen påträffades en äldre lagning under fönstret. De befintliga timmervarven var bl a tätade med lump.

### **Golv i köket**

I köket lades ett nytt golv av gran med samma dimension och utförande som i rummet, 28X120 mm. Plankorna är utan skarvar. De lades provisoriskt upp och ner i syfte att skydda ytan då restaureringsarbetena i byggnaden inte färdigställdes under denna etapp. Även golvbjälklaget i köket byttes ut helt och mullbänken återställdes med en fyllning av kapillärbrytande lecakulor.

### **Mellanvägg**

Den timrade mellanväggen togs ner. Den bestod av liggande samt stående fyrkantssågade stockar. Utgångspunkten var att bibehålla mesta möjliga av befintligt virke. Det som inte gick att återanvända ersattes av nytt virke lika befintligt (stående fyrkantssågade samt timmer 6”) Timret vilar på spismuren och går ut som knut mot söder.

Vad beträffar flertalet ovanstående åtgärder förväntas arbetet med dem att återupptagas i samband med fortsatta restaureringsarbeten.

## Övrigt

Bjälklaget i rummets golv är en kombination av mullbänk och trossbotten. Befintligt golv är av gran med måtten 28X120 mm. Golvet är målat i en grön kulör. Några brädor, i anslutning till myrangreppet, var redan avlägsnade i samband med att arbetet påbörjades under 2009. Under arbetets gång konstaterades att golvet var mycket dåligt på flera ställen. Trossbotten var delvis fylld med ren jord och delvis med sågspån. Från trossbottens underkant till mark var avståndet endast 1 dm vilket är för lite. Grunden saknade också ventiler samt var fogad. Även de två golvbjälkarna närmast södra ytterväggen, vilka skadats av myrangreppet, skall lagas. Arbetet med rummets golv förväntas fortsätta under 2010.

Syllen på östra gaveln konstaterades vara i dåligt skick och i behov av att bytas ut i sin helhet. Även detta skall åtgärdas under 2010.

Den timrade väggen i rummet visade sig vara dålig på flera ställen då äldre skador endast lagats genom att de fyllts igen med träull och därefter klätts med panel. Arbetet med att laga i dessa skador förväntas utföras under 2010.

Innertaket i köket hade rötskador invid murstocken vilket skall åtgärdas i samband med fortsatta arbeten. Ny plank skall tas fram. Diskussion fördes huruvida det skulle lagas på samma enkla sätt som det tidigare varit lagat, dvs med råsågat virke, eller om det skulle ske med samma utformning som den ursprungliga panelen. Det diskuterades också om det på nytt skulle pappspännas.

Åtgärder beträffande rummets innertakspanel samt komplettering med ny bärande bjälke kommer också åtgärdas i samband med fortsatta arbeten.

Den svårt rötskadade takåsen vilken löper genom den åtgärdade mellanväggen skall också åtgärdas.

# Bilddokumentation

## Fotoprotokoll

Acc.nr. OLM\_2009\_60\_1-49

Objekt: Storgruvetorpet, Pershyttan

Ort: Pershyttan

Gata/kvarter/fastighet: Gamla Pershyttan 3:67

Socken: Nora

Kommun: Nora

Län: T

År: 2009

Motiv:

- 1: Takåsar och undertak, vinden
- 2: Södra ytterväggen förstärkt med regler, före åtgärd
- 3-4: Skadat innertak, rummet, före åtgärd
- 5-7: Isoleringsmaterial, vinden, före åtgärd
- 8: Takås
- 9: Golv i köket, före åtgärd
- 10-11: Rötskadad mellanvägg och rötskadad innertakspanel, före åtgärd
- 12: Del av timmervägg
- 13: Rötskadat innertak, rummet, före åtgärd
- 14-15: Rötskadad mellanvägg, före åtgärd
- 16-17: Rötskadad mellanvägg samt rötskadad takås
- 18: Rötskadad mellanvägg med stående och liggande timmer, före åtgärd
- 19-21: Förankringar med järn, vinden
- 22-25: Vindens isoleringsmaterial är avlägsnat
- 26: Den rötskadade takåsen har stagats upp i samband med arbeten på mellanväggen
- 27: Del av mellanväggen har delvis plockats ned
- 28-29: Del av vind
- 30-34: Friläggning av norra timmerväggen samt borttagning av rötskadad innertakspanel pågår
- 35-37: Arbete med mellanvägg pågår
- 38: Översta stockvarven i mellanväggen är avlägsnade
- 39: Spis, köket
- 40-41: Norra ytterväggen har kompletterats med nytt timmer
- 42-43. Befintlig isolering, norra ytterväggen
- 44: Golvbjälklaget vid norra ytterväggen frilagt
- 45: Mellanväggen, efter åtgärd
- 46-47: Ytterliggare delar av norra ytterväggens timmer är i behov av åtgärd
- 48: Mellanvägg efter åtgärd, arbete med golv och yttervägg återstår
- 49: Mellanvägg, efter åtgärd

Foto:

Charlotte Gustafsson, Örebro läns museum

Roger Carlsson, Kommunala vuxenutbildningens byggnadsvårdsutbildning i Nora

Diariernr: 2009.220.199

## Bilder före åtgärder



*Södra ytterväggens myrangripna del*



*Innertaketets jordisolering mot vinden*



*Golvbjälklaget i köket*



*Rummets innertak är skadat*



*Mellanvägg och innertak med rötskador*



*Även takåsen i anslutning till mellanväggen uppvisar skador*



*Mellanväggen har såväl stående som liggande timmer*

## Bilder under arbetets gång



*Isoleringsmaterialet är avlägsnat*



*Delar av mellanväggen är nedplockad*



*Översta stockvarven i mellanväggen har tagits bort*



*Mellanväggen sett från rummet*



*Friläggning av norra ytterväggen pågår*



*Timmerväggen har tidigare varit lerklinad*



*Väggens övre del uppvisar skador*

## Bilder efter åtgärder



*Norra fasaden har kompletterats med nytt timmer*



*Norra ytterväggen med nytt timmer. Arbete med golv och resten av väggen återstår*



*Mellanväggen efter åtgärd. Arbeten med bl a golv och yttervägg återstår*



*Mellanväggen sett från köket*